

УДК 581.552:526.42(476)

Я. М. Сцепановіч, гал. нав. супр., д-р біял. навук
(ІЭБ імя В. Ф. Купрэвіча НАН Беларусі, г. Мінск)

ІНВАЗІЙНЫЯ РАСЛІНЫ І ІХ ЦЭНОЗАЎТВАРАЛЬНЫ ПАТЭНЦЫЯЛ У ХВАЁВЫХ ЛЯСАХ БЕЛАРУСІ

Апошнія дзесяцігоддзі назіраецца ўзмацненне актыўнасці шэрагу адвенцыйных відаў, прышлых з іншых рэгіёнаў свету. Пераважнай прычынай такой дынамікі з'яўляецца пашырэнне і інтэнсіфікацыя антрапагенных трансфармацый прыроднага асяроддзя. Інвазіі назіраюцца ня толькі ў парушаных экасістэмах, але і ў карэнных, наўпрост некранутых чалавекам і стыхіяй. Нават у такіх трывалых, як лясныя.

Лясная расліннасць ахоплівае найбольшую тэрыторыю краіны (8773,5 тыс. га, або 42,3%) [2]. Панавальнае становішча маюць ігліцавыя лясы класаў *Vaccinio Piceetea* Br. Bl. in Br. Bl. et al. 1939 і *Pyrolo Pinetea sylvestris* Korneck 1974, сярод якіх пераважаюць хвойнікі [3]. У структуры лясной расліннасці яны займаюць плошчу 4142,8 тыс. га, або 50,2% [4].

З усіх катэгорый лясоў Беларусі ў хвойніках (з панаваннем у дрэвастане *Pinus sylvestris* L.) найбольшая колькасць адвенцыйных інвазійных відаў – паводле нашых назіранняў 32. Яны маюць месца ва ўсіх ярусах лесу і пададзены рознымі жыццёвымі формамі. З дрэў (іх 5, або 16%) тут праяўляюць актыўнасць рабінія ілжэакацыя (*Robinia pseudoacacia* L.), клён ясенялісты (*Acer negundo* L.), дуб чырвоны (*Quercus rubra* L.), чаромха позняя (*Padus serotina* (Ehrh.) Borkh.) і вішня птушыная, або чарэшняя (*Prunus avium* L.); з хмызнякоў (15, або 47%) – бузіны чырвоная (*Sambucus racemosa* L.) і чорная (*Sambucus nigra* L.), пухіраплоднік каліналісты (*Physocarpus opulifolius* (L.) Maxim.), глогі адагнутасподкалісцікавы (*Crataegus curvisepala* Lindm.), аднаслупковы (*Crataegus monogyna* Jacq.) і крывава-чырвоны (*Crataegus sanguinea* Pall.), жарновец мяцёлчаты (*Sarothamnus scoparius* (L.) Koch), рабіннік рабіналісты (*Sorbaria sobifolia* (L.) A. Br.), ірга каласістая (*Amelanchier spicata* (Lam.) C. Koch), абляпіха крушынавая (*Hippophaë rhamnoides* L.), аронія, або чарнаплодная рабіна (*Aronia mitschurinii* Skvortsov et Maitulina), ружы (шыпшыны) звычайная (*Rosa canina* L.) і маршчыністая (*Rosa rugosa* Thunb.), свіда крывава-чырвоная (*Swida sanguinea* L.), бэз звычайны (*Syringa vulgaris* L.), з ліянаў (1, або 3%) – вінаград дзявочы пяцілісточкавы (*Parthenocissus quinquefolia* Planch.), з траў (11, або 34%) – лубін шматлісты (*Lupinus polyphyllus* Lindl.), баршчэўнік Сасноўскага (*Heracleum sosnowskyi* Manden.), сумнік канадскі (*Solidago canadensis* L.), бальзамін (бальсан) залозісты (*Impatiens glandulifera* Royle), дробнапялёстачнік канадскі (*Coryza canadensis* (L.) Cronq.), астра новаангельская (*Aster novae-angliae* L.) і інш.

У сістэме цэнатыпаў Раменскага-Грайма [1, 5] гэтыя віды размеркаваны наступным чынам: 16 відаў раслін – віяленты (С-тып), здольныя радыкальна трансфармаць абарыгенныя фітацэнозы і ўтвараць уласныя, з непадзельным дамінаваннем, 14 – патыенты (S-тып) і 2 – эксплерэнтны (R-тып).

Хвоя звычайная – тыповы патыент [1]. І ў пэўных эдафічных умовах яна саступае такім магутным віялентам, як дуб і елка. З інвазійных дрэў канкураваць з хвойй здольныя дуб чырвоны (прыклад – высповы хвойнік на поўначы балотнага масіва Званец) і рабінія ілжэакацыя. Другі ярус могуць цалкам сфармаваць бузіны чырвоная (у цэнтральнай і ўсходняй Беларусі) і чорная (у заходняй частцы краіны), глог адагнутасподкалісцікавы, пухіраплоднік каліналісты і рабіннік. Ступеня сінантрапізацыі расліннасці хвойнікаў дасягае 63,7%.

Вялікая прадстаўленасць інвазій у хваёвых лясах абумоўлена шэрагам фактараў: шырокай экалагічнай амплітудай хвойнікаў; высокай асветленасцю асноўнага, дрэвавага яруса; недастатковай цэнозаўстойлівасцю хвоі; адноснай спрыяльнасцю эдафічных умоў; блізкасцю населеных пунктаў і транспартных камунікацый. Пераважнай прычынай актыўнай дынамікі інвазійных відаў з’яўляецца пашырэнне і інтэнсіфікацыя антрапагенных трансфармацый прыроднага асяроддзя.

ЛІТАРАТУРА

1. Раменский, Л. Г. // Избранные работы : Проблемы и методы изучения растительного покрова / Л. Г. Раменский ; ред. колл.: В. И. Василевич (отв. ред.) [и др.]. – Л.: Наука, Ленинград. отд-е, 1971. – 335 с.
2. Реестр земельных ресурсов Республики Беларусь (по состоянию на 1 января 2018 года) / Гос. Комитет по имуществу Республики Беларусь. – Мн., 2018. – 57 с.
3. Сінтаксанамічная структура і сазалагічная ацэнка расліннасці Беларусі : Справаздача аб НДР (заклучн.) / Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка ; Кіраўнік работы І. М. Сцепановіч. – № ДзР 20140983 ; дамова № 775. – Мн., 2015. – 216 с.
4. Цвирко, Р. В. Синтаксономическая и типологическая структура сосновых лесов Беларуси : Автореф. дисс. ... канд. биол. наук / Р. В. Цвирко. – Мн., 2019. – 24 с.
5. Grime, J. P. Plant Strategies and Vegetation Processes / J. P. Grime. – Chichester : John Wiley & Sons, Ltd., 1979. – 222 p.